

บทที่ 2

ข้อมูลแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise : SE)¹

ในบทที่ผ่านมาได้นำเสนอภาพรวมของโครงการศึกษารูปแบบการจัดการกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise : SE) สำหรับผู้สูงอายุ สำหรับในบทนี้จะเป็นการนำเสนอข้อมูลแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกิจการเพื่อสังคม ประเภทของกิจการเพื่อสังคม คุณลักษณะของวิสาหกิจเพื่อสังคม/กิจการเพื่อสังคม กรณีศึกษาเกี่ยวกับวิสาหกิจเพื่อสังคม/กิจการเพื่อสังคมในต่างประเทศ คุณลักษณะของวิสาหกิจเพื่อสังคม/กิจการเพื่อสังคมของประเทศไทย ตัวอย่างวิสาหกิจเพื่อสังคม/กิจการเพื่อสังคมของประเทศไทย รูปแบบของวิสาหกิจเพื่อสังคมและปัจจัยความสำเร็จของวิสาหกิจเพื่อสังคม

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise: SE)²

แนวคิดของ Social Enterprise หรือ SE³ ประกอบด้วย Enterprise คือ การประกอบการหรือเรียกว่า “วิสาหกิจ” กับคำ ว่า Social คือ “สังคม” และเมื่อนำคำดังกล่าวมารวมกันจึงเกิดคำใหม่ว่า “วิสาหกิจเพื่อสังคม” คือ การประกอบการเพื่อสังคม ซึ่งถือเป็นคำเดียวกับ “กิจการเพื่อสังคม” โดย “วิสาหกิจเพื่อสังคม หรือ กิจการเพื่อสังคม” นั้นมีจุดเริ่มต้นมาจากการพัฒนาในช่วงปลายทศวรรษที่ 1970 เพื่อรับมือกับการทำธุรกิจแบบดั้งเดิมที่มุ่งเน้นแต่เพียงการทำธุรกิจเพื่อผลประโยชน์และกำไรสูงสุดแก่ผู้ประกอบการ ซึ่งวิสาหกิจเพื่อสังคมเป็นรูปแบบการดำเนินงานที่ภาคเอกชนและภาคส่วนของอาสาสมัครมาเจอกัน เพื่อหาความสมดุลในการดำเนินการที่จะสามารถบริหารจัดการผลประโยชน์เข้ากับเป้าหมายของสังคมได้ ตัวอย่างงานในช่วงแรกเริ่ม เช่น การจัดหาบ้านที่อยู่อาศัยให้แก่กลุ่มครอบครัวที่มีรายได้น้อย หรือผู้ที่อยู่ระหว่างการศึกษา กิจการเพื่อสังคมของกองทุนได้มาจากการขายสินค้าและบริการแก่ลูกค้า บางทีก็ได้มาจากเงินอุดหนุน สิ่งที่ทำให้วิสาหกิจเพื่อสังคมมีความแตกต่างจากบริษัททั่วไป คือ วิสาหกิจเพื่อสังคม ไม่ได้มีวัตถุประสงค์สูงสุดเพื่อมุ่งเน้นกำไร แต่มุ่งประกอบธุรกิจเพื่อสังคม วิสาหกิจชุมชนถูกตั้งขึ้นจากนักรณรงค์ที่แสวงหาช่องทางในการส่งเสริมและสนับสนุนความช่วยเหลือต่อสังคมในกรณีเฉพาะต่าง ๆ เช่น ผู้ประกอบการบางรายที่ต้องการใช้ส่วนหนึ่งของผลประกอบการที่บริษัทได้รับส่งกลับคืนสู่ชุมชนของตนเอง และภายใต้การพัฒนาต่อไปในหลายกลุ่มประเทศหลายหน่วยงาน และองค์กรต่าง ๆ มีการกล่าวถึงนิยามและความหมายของคำว่า วิสาหกิจเพื่อสังคม/กิจการเพื่อสังคม ตามรูปแบบการดำเนินการที่หน่วยงานนั้น ๆ นำไปปรับใช้ ซึ่งมีการนิยามความหมายต่าง ๆ ดังนี้

¹ ในบทนี้ จะมีการใช้ทั้งคำว่า กิจการเพื่อสังคมและวิสาหกิจเพื่อสังคม เนื่องจากเอกสารต้นฉบับใช้คำว่า วิสาหกิจเพื่อสังคม

² <https://www.investopedia.com/terms/s/social-enterprise.asp>

³ ชวสิทธิ์ โรจนานนท์. (2558). วิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise) คืออะไร. โครงการ ศ : ศึกษาโดยไม่หยุดนิ่ง ของสำนักนโยบายพัฒนาระบบการเงินภาคประชาชน. พฤศจิกายน

The Social Enterprise Fund, Inc. หรือ SEF⁴ ให้ความหมายของวิสาหกิจเพื่อสังคมว่า เป็นกลุ่มที่ขับเคลื่อนองค์กรด้วยภารกิจงานเพื่อการกุศล ด้วยจุดประสงค์ทางสังคม โดย SEF มีเป้าหมาย 3 ประการเพื่อการปฏิบัติงานอย่างมีศักยภาพที่เรียกว่า “triple bottom line” อันประกอบไปด้วย 1) เป้าหมายทางการเงิน (financial) 2) เป้าหมายทางสังคม (social) และ 3) เป้าหมายทางสภาพแวดล้อม (environmental)

สำนักงานสร้างเสริมกิจการเพื่อสังคมแห่งชาติ (สกส.) ให้คำจำกัดความ “กิจการเพื่อสังคม” คือ กิจการที่มีจุดมุ่งหมายหลักในการแก้ไขปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยใช้กลไกการบริหารจัดการที่ดีของภาคธุรกิจมาบวกกับความรู้และนวัตกรรมสังคม มีความยั่งยืนทางการเงินจากรายได้หลักที่มาจากสินค้าหรือบริการ โดยไม่ต้องพึ่งพาเงินบริจาค และนำผลกำไรที่เกิดขึ้นไปลงทุนซ้ำ เพื่อขยายผลกระทบทางสังคมที่เกิดขึ้น

แผนแม่บทสร้างเสริมกิจการเพื่อสังคม พ.ศ. 2553 – 2557 ได้นิยาม คำว่า วิสาหกิจเพื่อสังคม / กิจการเพื่อสังคม ไว้ว่า เป็นกิจการที่มีรายรับจากการขาย การผลิตสินค้า และ/หรือการให้บริการที่ถูกตั้งขึ้นเพื่อเป้าหมายอย่างชัดเจน ตั้งแต่แรกเริ่ม หรือมีการกำหนดเพิ่มเติม หรือปรับเปลี่ยนเป้าหมายในการสร้างกำไรสูงสุดต่อผู้ถือหุ้นและเจ้าของเท่านั้น

พระราชกฤษฎีกาเกี่ยวกับวิสาหกิจเพื่อสังคม ความหมายของ “วิสาหกิจเพื่อสังคม”⁵ จะหมายความถึงบริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลที่ตั้งขึ้นตามกฎหมายไทย ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อประกอบกิจการขายสินค้าหรือการให้บริการ โดยมุ่งส่งเสริมการจ้างงานในท้องถิ่นที่วิสาหกิจเพื่อสังคมตั้งอยู่ หรือมีเป้าหมายในการจัดตั้งตั้งแต่แรกเริ่มในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน สังคม หรือสิ่งแวดล้อม โดยมีได้มุ่งสร้างกำไรสูงสุดต่อผู้ถือหุ้นหรือ ผู้เป็นหุ้นส่วน และนำผลกำไรไม่น้อยกว่าร้อยละเจ็ดสิบไปลงทุนในกิจการของตนเอง หรือใช้เพื่อประโยชน์ของเกษตรกร ผู้ยากจน คนพิการผู้ด้อยโอกาส หรือใช้เพื่อประโยชน์ส่วนรวมอื่น ๆ ตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังประกาศกำหนด

จากความหมายต่าง ๆ ที่ได้มีการนิยามและกล่าวถึง Social Enterprise หรือวิสาหกิจเพื่อสังคม/ กิจการเพื่อสังคม อาจสรุปได้ว่า วิสาหกิจเพื่อสังคมหรือกิจการเพื่อสังคมนั้น มีจุดมุ่งหมายหลักในการแก้ไขปัญหาทางสังคม โดยคำนึงถึงสภาพแวดล้อม มีการดำเนินกิจการทางการเงิน อาจจะเป็นการทำธุรกิจด้านสินค้าหรือบริการ หรืออาจเป็นการระดมทุน ซึ่งการลงทุนเหล่านี้มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายการดำเนินงานเพื่อสังคมเป็นหลักมากกว่าที่จะเน้นเรื่องผลประโยชน์และกำไรที่จะได้รับ เป็นการดำเนินงานที่เปรียบเสมือนการมาเจอกัน ณ กึ่งกลางของความสมดุล ระหว่างองค์กรสาธารณะกุศล ที่สร้างประโยชน์แก่สังคม กับภาคธุรกิจที่มุ่งเน้นการสร้างผลกำไรเป็นหลัก ดังนั้นการดำเนินการของวิสาหกิจชุมชนจึงเป็นการผนวกรวมวัตถุประสงค์ที่จะสร้างประโยชน์ให้แก่สังคม กับการที่สังคมจะสามารถหารายได้และพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน ดังแผนภาพต่อไปนี้

⁴ http://www.socialenterprisefund.org/about_us_2.html

⁵ พระราชกฤษฎีกาออกตามความในประมวลรัษฎากร ว่าด้วยการยกเว้นรัษฎากร (ฉบับที่ 621) พ.ศ. 2559 เล่ม 133 ตอนที่ 76 ก

แผนภาพที่ 2-1 แสดงให้เห็นว่าเป็นการผสมผสานกันขององค์กรสาธารณกุศลกับภาคเอกชน

ที่มา: Social Enterprise New Frontiers, New Markets New Investors program for Society: 2017

เมื่อทำการผนวกรวมจนเกิดเป็นรูปแบบการดำเนินการกิจการเพื่อสังคม หรือวิสาหกิจเพื่อชุมชน เป้าหมายของธุรกิจที่เกิดขึ้น จะเป็นการนำผลกำไรจากการประกอบกิจการไปสร้างประโยชน์แก่สังคม และจัดสวัสดิการให้ผู้ด้อยโอกาสเช่น การสาธารณสุข ที่พักอาศัย บริการทางการเงิน โภชนาการสำหรับเด็ก ที่ขาดสารอาหาร บริการน้ำดื่ม ไฟฟ้าชุมชน และดูแลปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชน เป็นต้น

ตารางที่ 2-1: แสดงความแตกต่างของการดำเนินการที่หวังผลกำไรและมีวัตถุประสงค์เพื่อสังคม

กิจกรรมเพื่อสังคม (Corporate Social Responsibility)	ธุรกิจเพื่อสังคม (Social Business)	วิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise)
รับผิดชอบต่อสังคม ภายหลังจากที่ธุรกิจมีความมั่นคงในระดับหนึ่งแล้ว	ทำธุรกิจและแสวงหากำไร มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาสังคม เป็นวัตถุประสงค์หลักของการก่อตั้งองค์กร	องค์กรที่แสวงหากำไรหรือไม่ก็ได้ แต่หากมีกำไรจะนำกำไรนั้นไปขยายหรือลงทุนในกิจกรรมเพื่อสังคมต่อหรือแบ่งปันให้เจ้าของได้ในส่วนน้อย

2.2 ประเภทของกิจการเพื่อสังคม⁶

กิจการเพื่อสังคมสามารถแบ่งจากการพัฒนารูปแบบกิจการที่มาจากองค์กรประเภทต่างๆ ที่มีความหลากหลายได้ 3 ประเภท ดังนี้

1) กิจการเพื่อสังคมที่ไม่แสวงหากำไรแต่มีการหารายได้ (Nonprofit with income generating activities) เป็นองค์กรมีส่วนหนึ่งในการดำเนินงานที่แสวงหากำไร ที่ให้ความสำคัญกับพันธกิจทางสังคมมากกว่าผลกำไร และมีเงินทุนในการดำเนินงานจากการบริจาคหรือการสนับสนุนเป็นหลัก กิจการเพื่อสังคมประเภทนี้มักพัฒนามาจากองค์กรสาธารณประโยชน์หรือองค์กรการกุศล เช่น มูลนิธิหรือสมาคมต่างๆ

2) กิจการเพื่อสังคมประเภทลูกผสม (Hybrid) กิจการเพื่อสังคมประเภทนี้เป็นการผสมผสานระหว่างองค์กรแสวงหาผลกำไรและองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร ให้สามารถเชื่อมโยงและสนับสนุนซึ่งกันและกันได้ โดยที่องค์กรแสวงหาผลกำไรจะนำรายได้ไปสนับสนุนองค์กรไม่แสวงหาผลกำไรที่มีพันธกิจทางสังคมอีกทอดหนึ่ง

3) กิจการเพื่อสังคมที่พัฒนาจากธุรกิจที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม (Socially Responsible Business) กิจการเพื่อสังคมประเภทนี้เป็นองค์กรธุรกิจที่มีวัตถุประสงค์ในการแสวงหากำไร และมีการนำเอากำไรกลับคืนสู่ผู้ถือหุ้นหรือเจ้าของ แต่ในขณะเดียวกันก็ได้ให้ความสำคัญกับพันธกิจทางสังคมควบคู่ไปกับพันธกิจทางธุรกิจด้วย โดยมีการเชื่อมโยงการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคมเข้าไปสู่กระบวนการปกติของธุรกิจ

แผนภาพที่ 2-2 แสดงประเภทกิจการเพื่อสังคม ตามแนวคิดของ Alter นักวิชาการชาวสหรัฐฯ

2.3 คุณลักษณะของวิสาหกิจเพื่อสังคม/กิจการเพื่อสังคม⁷

จากความหมายของวิสาหกิจเพื่อสังคม/กิจการเพื่อสังคม แม้จะมีรายละเอียดบางอย่างที่แตกต่างกัน แต่สิ่งที่เป็นแก่นหลักของการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของวิสาหกิจเพื่อสังคม/กิจการเพื่อสังคมยังคงมุ่งหวังในสิ่งเดียวกัน คือ การดำเนินการเพื่อหาทางแก้ปัญหาอย่างยั่งยืนเกี่ยวกับสังคมและชุมชน โดยคำนึงถึงผลประโยชน์สู่สังคมเป็นหลัก ซึ่งการดำเนินงานของกิจการเพื่อสังคมมี “ความหลากหลาย” ทั้งรูปแบบการ

⁶ <http://www.makemoneyclub.com/newnip/images/pdf/nip22/NIPDoc20140424x01.pdf>

⁷ <file:///D:/SE%20กรมกิจ/New%20folder/nip28train01.pdf>

ดำเนินการ แนวทางการดำเนินธุรกิจ และวิธีการดำเนินการที่อิสระ (Diversity & Independence) แต่จะมีลักษณะสำคัญที่สามารถบ่งชี้ได้ว่า การดำเนินงานดังกล่าวเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคม/กิจการเพื่อสังคมตามลักษณะดังต่อไปนี้

ประการที่ 1 มีพันธกิจขององค์กรเพื่อแก้ไขปัญหาของสังคมที่ส่งผลกระทบต่อสังคม และมีการคำนึงถึงความยั่งยืนทางการเงิน (Sustainability) เป็นการให้ความสำคัญทั้งด้านสังคมในการสร้างประโยชน์ และการสร้างรายได้ให้แก่องค์กรเพื่อการลงทุนต่อไปได้อย่างยั่งยืน

ประการที่ 2 มีการใช้กลไกการตลาด และการคิดค้นนวัตกรรม ซึ่งสามารถนำไปใช้และมีประสิทธิภาพทางการแข่งขันในตลาดได้จริง (Competitiveness)

ประการที่ 3 รายได้ส่วนใหญ่ขององค์กรต้องมาจากการดำเนินธุรกิจ ไม่ใช่มุ่งเน้นเพียงเงินบริจาค (Self-sustain) เพื่อเป็นการพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

ประการที่ 4 ผลกำไรจากการดำเนินงานขององค์กร ส่วนใหญ่ต้องนำกลับมาลงทุนเพื่อสังคมหรือองค์กร (Reinvest)

ประการที่ 5 วิสาหกิจเพื่อสังคม/กิจการเพื่อสังคมจะมีการติดต่อความร่วมมือกับทุกภาคส่วนในสังคม สามารถประสานการทำงานร่วมกับทุกฝ่ายโดยไม่มีข้อจำกัดมาผูกมัดหรือเป็นอุปสรรคในการดำเนินงาน (No Boundary)

ดังนั้นการจะเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคม/กิจการเพื่อสังคมเป็นการดำเนินงานที่เปลี่ยนแปลงแนวความคิดการทำธุรกิจแบบเดิมที่คำนึงถึงเพียงกำไรสูงสุดที่จะได้รับมาจากการดำเนินการ มาเป็นประสิทธิภาพสูงสุดเพื่อประโยชน์แก่สังคมและสามารถอยู่ได้อย่างยั่งยืนขององค์กรและชุมชนไปพร้อม ๆ กัน

2.4 กรณีศึกษาเกี่ยวกับวิสาหกิจเพื่อสังคม/กิจการเพื่อสังคมในต่างประเทศ

ในต่างประเทศมีการดำเนินงานเกี่ยวกับ Social enterprises หรือวิสาหกิจเพื่อสังคม/กิจการเพื่อสังคม โดยมองว่าเป็นรูปแบบธุรกิจที่เข้ามาพัฒนาสังคมและเปลี่ยนแปลงโลกให้ดีขึ้น⁸ จากเดิมที่ธุรกิจต่าง ๆ แบบดั้งเดิมนั้นจะมุ่งเน้นแต่เพียงการแสวงหาผลกำไรสูงสุด ผลประโยชน์สูงสุดแก่ตนเอง แต่วิสาหกิจเพื่อสังคม/กิจการเพื่อสังคมนั้นจะนำผลประโยชน์ที่ได้รับจากการดำเนินธุรกิจออกเป็นสองส่วน คือส่วนที่เตรียมนำไปลงทุนอีกครั้ง กับส่วนที่สองคือส่วนที่นำไปสร้างสรรค์สังคมให้มีการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น โดยมีการขายสินค้าและบริการในตลาดเปิด สร้างการจ้างงาน การนำผลกำไรกลับมาลงทุนและคืนประโยชน์ให้แก่องค์กรและชุมชนในพื้นที่ได้รับประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งสามารถช่วยจัดการปัญหาสังคม เปลี่ยนแปลงปรับปรุงชีวิตของผู้คน มีการจัด

⁸ <https://www.socialenterprise.org.uk/what-is-it-all-about>

เตรียมการอบรมและให้โอกาสในการประกอบการในตลาดการค้า และสนับสนุนชุมชนและดูแลสภาพแวดล้อมในชุมชน

จากการศึกษาข้อมูลพบว่าประเทศอังกฤษ⁹ เป็นประเทศที่ประสบความสำเร็จและมีการให้ความสำคัญอย่างจริงจังต่อการดำเนินการเกี่ยวกับวิสาหกิจเพื่อชุมชน/กิจการเพื่อสังคม เมื่อกล่าวถึงคำ ๆ นี้ในประเทศอังกฤษมักจะสื่อถึง “ความหลากหลาย” เนื่องจากกิจการเพื่อสังคมมีการกระจายไปอยู่ในภาคธุรกิจต่าง ๆ มุ่งเป้าในการแก้ปัญหาสังคมในประเด็นที่แตกต่างกัน และมีโครงสร้างทางกฎหมายหลากหลายรูปแบบ จากข้อมูลของรัฐบาลอังกฤษในปัจจุบันพบว่า สหราชอาณาจักรมีกิจการเพื่อสังคมอยู่ประมาณ 70,000 กิจการจ้างงานคนไปแล้วเป็นจำนวนกว่า 2 ล้านคน ช่วยสร้างรายได้กว่า 24,000 ล้านปอนด์ให้กับเศรษฐกิจของประเทศ ตลอดระยะเวลากว่า 10 ปี ตั้งแต่มีการเริ่มดำเนินการของวิสาหกิจเพื่อชุมชน/กิจการเพื่อสังคม มีการเติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่องเกือบ 1 ใน 3 ของกิจการเพื่อสังคมในสหราชอาณาจักรเป็นกิจการที่เพิ่งเริ่มก่อตั้งในช่วง 3 ปีที่ผ่านมา

เป้าหมายทางสังคม (Social purpose) ความหลากหลายของภาคธุรกิจของกิจการเพื่อสังคมเป็นผลจากความหลากหลายของความท้าทายทางสังคมที่แต่ละกิจการมุ่งเป้าจะแก้ปัญหา บางกิจการมีเป้าหมายเชิงพื้นที่ในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของชุมชนใดชุมชนหนึ่ง โดยบางกิจการมุ่งเป้าเชิงกลุ่มเป้าหมาย เช่น คนไร้บ้านหรือผู้ผ่านการต้องขังโดยเน้นการช่วยให้ผู้ด้อยโอกาสพัฒนาทักษะและความมั่นใจหรือสร้างโอกาสในการจ้างงานให้กับคนกลุ่มดังกล่าวซึ่งมักประสบปัญหาในการหางาน มีกิจการเพื่อสังคมที่มุ่งเป้าไปที่การรักษาสิ่งแวดล้อม แก้ปัญหาความยากจน ส่งเสริมด้านสุขภาพและพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามที่กล่าวไว้ข้างต้น เมื่อใดที่มีความต้องการทางสังคมหรือสิ่งแวดล้อม เมื่อนั้นจะมีกิจการเพื่อสังคมที่ลุกขึ้นมาพยายามทำอะไรบางอย่างกับมัน ตัวอย่างกิจการด้านล่างแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายของเป้าหมายทางสังคมของกิจการเพื่อสังคมในสหราชอาณาจักร ปัจจุบันวิสาหกิจเพื่อชุมชน/กิจการเพื่อสังคมในประเทศอังกฤษมีอัตราการเติบโตที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากตัวเลขของวิสาหกิจเพื่อสังคม/กิจการเพื่อสังคมกว่า 70,000 กิจการสามารถแบ่งออกเป็นรูปแบบองค์การได้ดังตารางต่อไปนี้

⁹ British Council. กิจการเพื่อสังคมในสหราชอาณาจักร การพัฒนาสู่ภาคกิจการเพื่อสังคมที่เติบโต.

ตารางที่ 2-2 แสดงสัดส่วนองค์กรตามรูปแบบองค์กรตามกฎหมาย

รูปแบบองค์กรตามกฎหมาย	สัดส่วนองค์กร
บริษัทจำกัดโดยการรับประกัน Company Limited by Guarantee (CLG)	ร้อยละ 51
Industrial and Provident Society (IPS)	ร้อยละ 19
บริษัทเพื่อสร้างประโยชน์ให้กับชุมชนโดยหุ้น Community Interest Company (CIC) Limited by Shares	ร้อยละ 17
บริษัทเพื่อสร้างประโยชน์ให้กับชุมชนโดยการรับประกัน Community Interest Company (CIC) Limited by Guarantee	
บริษัทจำกัดโดยหุ้น Company Limited by Shares (CLS)	ร้อยละ 12
บริษัทมหาชนจำกัด Public Limited Company (PLC)	ร้อยละ 1
สมาคม Unincorporated Association	ร้อยละ 1
องค์กรกึ่งมูลนิธิ Charitable Incorporated Organisation (CIO)	รูปแบบใหม่

จากรูปแบบองค์กรตามกฎหมายรูปแบบองค์กรที่มีมากที่สุดมีมากถึงร้อยละ 51 เป็นบริษัทจำกัดโดยการรับประกัน Company Limited by Guarantee (CLG) รองลงมาเป็น Industrial and Provident Society (IPS) คิดเป็นร้อยละ 19 บริษัทเพื่อสร้างประโยชน์ให้กับชุมชนโดยหุ้น Community Interest Company (CIC) Limited by Shares และบริษัทเพื่อสร้างประโยชน์ให้กับชุมชนโดยการรับประกัน Community Interest Company (CIC) Limited by Guarantee คิดเป็นร้อยละ 17 บริษัทจำกัดโดยหุ้น Company Limited by Shares (CLS) คิดเป็นร้อยละ 12 และบริษัทมหาชนจำกัด Public Limited Company (PLC) กับสมาคม Unincorporated Association มีจำนวนเท่ากันที่ร้อยละ 1 จากจำนวนกิจการทั้งหมดของวิสาหกิจเพื่อสังคมของประเทศอังกฤษ และจากการศึกษายังพบอีกว่ามีรูปแบบองค์กรตามกฎหมายที่เกิดขึ้นใหม่ คือ องค์กรกึ่งมูลนิธิ Charitable Incorporated Organisation (CIO) ซึ่งเป็นเป็นรูปแบบทางกฎหมายใหม่แบบที่มีการจำกัดความรับผิดชอบในภาระหนี้สิน โดยองค์กรจะต้องจดทะเบียนกับหน่วยงานรับผิดชอบมูลนิธิตั้ง (Charity Commission) แทนที่จะเป็นหน่วยงานรับผิดชอบจดทะเบียนบริษัท (Company House)

Green-Works (ประเทศอังกฤษ) Green-Works เป็นมูลนิธิ (Registered Charity) * แต่เป็นมูลนิธิที่มีโครงสร้างแบบมูลนิธิเพื่อการค้า (Trading Charity) โดยมีหลักการทางการค้าคือ จะคิดค่าธรรมเนียมในการกำจัดเครื่องเรือนตกแต่งบ้าน ที่ไม่เป็นที่ต้องการจากทั้งองค์กรของภาคเอกชนและภาครัฐ แล้วนำไปตกแต่งใหม่หรือหากเครื่องเรือนนั้น ไม่สามารถใช้งานได้แล้วจึงนำไปรีไซเคิล (Recycle) ทั้งนี้ เพื่อลดปริมาณขยะลงจากนั้นจึงนำไปจำหน่าย ในราคาถูกให้กับมูลนิธิโรงเรียน ชุมชน กลุ่มอาสาสมัคร และธุรกิจที่ เพิ่งเริ่มก่อตั้ง นอกจากนี้ องค์กรแห่งนี้ ยังเน้นการสร้างงานและการจัดฝึกอบรมให้กับกลุ่มผู้ด้อยโอกาสทั่วสหราชอาณาจักร โดย Colin Crooks ผู้ก่อตั้ง Green-Works นี้มีคติว่า “Waste Nothing” หรือ “ไม่ยอมสูญเสียสิ่งใดไปอย่าง

เปล่าประโยชน์” กล่าวว่าการนำกลับมาใช้ใหม่ (Reuse) นั้นสามารถใช้พลังงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่า การรีไซเคิล (Recycle) และยังใช้แรงงานได้มากกว่าด้วย ถึงแม้จะมีค่าใช้จ่ายตามมามากกว่าก็ตาม (Robertson, 2008) รายได้เกือบทั้งหมดของมูลนิธิมาจากค่าธรรมเนียมในการกำจัดเครื่องเรือนประมาณร้อยละ 91 ส่วนที่เหลือคือเงินบริจาคโดยลูกค้ารายใหญ่ที่ให้การสนับสนุนองค์กร ได้แก่ Barclays Royal Bank of Scotland และ HSBC เป็นต้น จากแผนธุรกิจนี้ Green-Works จึงได้รับรางวัล Queen’s Award สาขาวิสาหกิจที่มี การพัฒนาที่ยั่งยืน (Enterprise – Sustainable Development) ใน ค.ศ. 2008 Green-Works สามารถลดปริมาณขยะในสถานที่ฝังกลบขยะได้ถึง 7,000 ตันใน ค.ศ. 2005/2006 (Action sustainability, n.d.) นอกจากนี้ Green-Works ยังทำให้องค์กรที่สถานภาพทางการเงินยังไม่มั่นคง สามารถซื้อเฟอร์นิเจอร์ที่ คุณภาพดีได้ในราคาถูกโดย Green-Works ช่วยให้องค์กรเหล่านั้นประหยัดเงินในการซื้อเฟอร์นิเจอร์ไปได้กว่า 2.5 ล้านปอนด์แล้ว (Robertson, 2008) อีกทั้งยังจ้างแรงงานกว่า 80 รายซึ่งส่วนใหญ่ มาจากพื้นที่ขาดแคลน โดยมูลนิธิจะให้ออกาสแรงงานทั้งที่เป็น ผู้ว่างงานระยะยาว ผู้พิการ คนเร่ร่อน

2.5 วิสาหกิจเพื่อสังคม/กิจการเพื่อสังคมในประเทศไทย

ประเทศไทยมีก็เป็นอีกหนึ่งประเทศที่มีการลงทุนประกอบธุรกิจและอยู่ในตลาดการแข่งขันทางธุรกิจ ที่รุนแรงจนก่อให้เกิดผลกระทบทางสังคม และยังรวมไปถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในพื้นที่อีกด้วย สร้าง ปัญหาทางสังคมไม่ว่าจะเป็นความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจจากความเป็นทุนนิยมที่มุ่งเน้นแต่เพียงผลกำไรสูงสุด โดยไม่มีการคำนึงถึงประโยชน์ต่อส่วนร่วม ผู้ที่ตกทุกข์ได้ยากบางกลุ่มก็ต้องพึ่งพารัฐบาล หรือองค์การสาธารณะ กุศลในการให้ความช่วยเหลือสำหรับผู้ที่ไม่อาจแข่งขันในตลาดที่รุนแรงสำหรับผู้ที่มีความพร้อมในปัจจุบันต่าง ๆ มากกว่าได้ ดังนั้นประเทศไทยจึงรับเอาแนวคิดที่มีการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้มาปรับใช้ นั่นคือ แนวคิดวิสาหกิจเพื่อสังคม ที่นำเอาการสร้างประโยชน์เพื่อสังคมตามเป้าประสงค์ขององค์การสาธารณะกุศล มา ผสมผสานกับการทำธุรกิจของภาคเอกชนที่สามารถสร้างกำไร เมื่อนำมาผนวกรวมกันก็จะเป็นรูปแบบของการ ทำธุรกิจโดยมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาสังคมเป็นวัตถุประสงค์หลัก โดยยังมีผลกำไรเพื่อนำมาพัฒนาการดำเนินงาน ด้วยการพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน ประเทศไทยเห็นความสำคัญของการจัดตั้งวิสาหกิจเพื่อสังคมจึงมี การจัดตั้งสำนักงานส่งเสริมกิจการเพื่อสังคมแห่งชาติ (สกส.)¹⁰ ซึ่งเป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นตามระเบียบกองทุน สนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพว่าด้วยการจัดตั้งสำนักงานส่งเสริมกิจการเพื่อสังคมแห่งชาติ พ.ศ.2553 เพื่อ เป็นกลไกสนับสนุนการดำเนินงานตามแผนแม่บทว่าด้วยการสร้างเสริมกิจการเพื่อสังคม ในปี พ.ศ. 2553-2557 ตามนโยบายของรัฐบาล โดย สำนักงานส่งเสริมกิจการเพื่อสังคมแห่งชาติมีเป้าหมายสำคัญในการกระตุ้น สนับสนุน ประสานความร่วมมือเพื่อให้เกิดกิจการเพื่อสังคมและพัฒนาเป็นเครือข่ายกิจการเพื่อสังคมทั่ว ประเทศไทย รวมทั้งตอบสนองต่อปัญหาที่เกิดขึ้นทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดย

¹⁰ [http://icare-](http://icare-club.com/?our_friend=%E0%B8%AA%E0%B8%B3%E0%B8%99%E0%B8%B1%E0%B8%81%E0%B8%87%E0%B8%B2%E0%B8%99%E0%B8%AA%E0%B8%A3%E0%B9%89%E0%B8%B2%E0%B8%87%E0%B9%80%E0%B8%AA%E0%B8%A3%E0%B8%B4%E0%B8%A1%E0%B8%81%E0%B8%B4%E0%B8%88%E0%B8%81)

[club.com/?our_friend=%E0%B8%AA%E0%B8%B3%E0%B8%99%E0%B8%B1%E0%B8%81%E0%B8%87%E0%B8%B2%E0%B8%99%E0%B8%AA%E0%B8%A3%E0%B9%89%E0%B8%B2%E0%B8%87%E0%B9%80%E0%B8%AA%E0%B8%A3%E0%B8%B4%E0%B8%A1%E0%B8%81%E0%B8%B4%E0%B8%88%E0%B8%81](http://icare-club.com/?our_friend=%E0%B8%AA%E0%B8%B3%E0%B8%99%E0%B8%B1%E0%B8%81%E0%B8%87%E0%B8%B2%E0%B8%99%E0%B8%AA%E0%B8%A3%E0%B9%89%E0%B8%B2%E0%B8%87%E0%B9%80%E0%B8%AA%E0%B8%A3%E0%B8%B4%E0%B8%A1%E0%B8%81%E0%B8%B4%E0%B8%88%E0%B8%81)

ครอบคลุมการประกอบการจากบุคคลทั่วไปที่มีจุดมุ่งหมายในการทำธุรกิจที่คำนึงถึงผลกระทบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ให้เกิดแรงบันดาลใจและสร้างจิตสำนึกที่ดีให้ทุกคนสามารถมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคม นำพาให้สังคมโดยรวมดีขึ้นต่อไป

ในปี พ.ศ. 2559 ประเทศไทยได้มีการออกกฎหมายเกี่ยวกับวิสาหกิจเพื่อสังคม/กิจการเพื่อสังคมของประเทศไทยไว้ในพระราชกฤษฎีกา ฉบับที่ 621 พ.ศ. 2559 โดยมีการให้ความหมายของคำว่าวิสาหกิจเพื่อสังคมว่าเป็น “บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลที่ตั้งขึ้นตามกฎหมายไทย ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อประกอบกิจการขายสินค้าหรือการให้บริการ โดยมุ่งส่งเสริมการจ้างงานในท้องถิ่น ที่วิสาหกิจเพื่อสังคมตั้งอยู่ หรือมีเป้าหมายในการจัดตั้งตั้งแต่แรกเริ่มในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน สังคม หรือสิ่งแวดล้อม โดยมีได้มุ่งสร้างกำไรสูงสุดต่อผู้ถือหุ้นหรือผู้เป็นหุ้นส่วน และนำผลกำไรไม่น้อยกว่า” และมีการกำหนดถึงหลักเกณฑ์เงื่อนไขในการเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมไว้ว่า

วิสาหกิจเพื่อสังคมต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขดังต่อไปนี้

- (1) มีคำว่า “วิสาหกิจเพื่อสังคม” อยู่ในชื่อบริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลนั้น
- (2) ได้รับการรับรองเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมจากหน่วยงานที่อธิบดีประกาศกำหนด
- (3) ยื่นคำร้องขอและได้รับอนุมัติให้เป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมจากอธิบดีตามแบบที่อธิบดีประกาศกำหนด
- (4) ไม่มีการจ่ายเงินปันผลหรือเงินส่วนแบ่งของกำไร หรือเงินลดทุนของบริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล อันเป็นเงินได้พึงประเมินตามมาตรา 40 (4) (ข) และ (ง) แห่งประมวลรัษฎากร ให้แก่ผู้ถือหุ้นหรือผู้เป็นหุ้นส่วน
- (5) ไม่มีการจำหน่ายจ่ายโอนทรัพย์สินที่ใช้ในกิจการ เว้นแต่การโอนทรัพย์สินตามที่อธิบดีประกาศกำหนด
- (6) ไม่เป็นคู่สัญญากับผู้ถือหุ้นหรือผู้เป็นหุ้นส่วนและไม่มีการจ่ายค่าตอบแทนใดๆ ให้แก่ผู้ถือหุ้น หรือผู้เป็นหุ้นส่วน รวมถึงบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับผู้ถือหุ้นหรือผู้เป็นหุ้นส่วน เว้นแต่ที่อธิบดีกรมสรรพากรประกาศกำหนด
- (7) ไม่เปลี่ยนแปลงประเภทการประกอบกิจการจากกิจการวิสาหกิจเพื่อสังคมเป็นการประกอบกิจการอื่นก่อนครบรอบระยะเวลาบัญชี นับตั้งแต่รอบระยะเวลาบัญชีแรกที่ได้รับอนุมัติให้เป็นวิสาหกิจเพื่อสังคม
- (8) ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขอื่นที่อธิบดีประกาศกำหนด

องค์กรที่เป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมในประเทศไทยจะได้รับสิทธิประโยชน์ตามกฎหมายตามมาตรา 4 แห่งพระราชกฤษฎีกาฯ (ฉบับที่ 621) พ.ศ. 2559 ว่าด้วยเรื่องการยกเว้นภาษีเงินได้นิติบุคคล (ภาษีเงินได้ตามส่วน 3 หมวด 3 ในลักษณะ 2 แห่งประมวลรัษฎากร) ให้แก่วิสาหกิจเพื่อสังคม สำหรับกำไรสุทธิของวิสาหกิจเพื่อสังคมที่นำผลกำไรทั้งหมดในแต่ละรอบระยะเวลาบัญชีไปลงทุนในกิจการหรือใช้เพื่อประโยชน์ของ

เกษตรกร ผู้ยากจน คนพิการ ผู้ด้อยโอกาส หรือใช้เพื่อประโยชน์ส่วนรวมอื่น ๆ โดยไม่มีการจ่ายเงินปันผลหรือเงินส่วนแบ่งของกำไร หรือเงินลดทุนของบริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล อันเป็นเงินได้พึงประเมินตามมาตรา 40 (4)(ข) และ (ง) แห่งประมวลรัษฎากร ให้แก่ผู้ถือหุ้นหรือผู้เป็นหุ้นส่วน

2.6 คุณลักษณะของวิสาหกิจเพื่อสังคม/กิจการเพื่อสังคมของประเทศไทย¹¹

ในประเทศไทยมีการผลักดันและส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม/กิจการเพื่อสังคมเพื่อเป็นอีกหนึ่งกลไกสำคัญที่จะช่วยพัฒนาสังคมเกี่ยวกับปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม โดยลดการพึ่งพิงและเรียกร้องความช่วยเหลือจากรัฐบาล ซึ่งลักษณะของวิสาหกิจชุมชน/กิจการเพื่อสังคมของประเทศไทย มีลักษณะสำคัญ 5 ประการ ดังนี้

แผนภาพที่ 2-4 แสดงคุณลักษณะของวิสาหกิจเพื่อสังคม/กิจการเพื่อสังคม

ที่มา: สำนักงานสร้างเสริมกิจการเพื่อสังคมแห่งชาติ (สกส.)

คุณลักษณะที่ 1: มีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ทางสังคม คือการที่หน่วยงานมีเป้าหมายในการดำเนินการเพื่อสังคมสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก โดยมีการระบุถึงวัตถุประสงค์ทางสังคม กลุ่มเป้าหมายผู้ได้รับประโยชน์ ผลกระทบทางสังคมที่คาดหวัง และมีข้อกำหนดด้วยว่ากรณีที่เป็นกิจการจำหน่ายสินค้า สินค้าส่วนใหญ่ของกิจการต้องเป็นสินค้าสุขภาพ หรือเพื่อประโยชน์ทางสังคม มากกว่าหรือเท่ากับร้อยละ 30 หรือ กรณีที่เป็นกิจการบริการ สัดส่วนของบริการส่วนใหญ่ของกิจการต้องเป็นบริการเพื่อประโยชน์ทางสังคม มากกว่าหรือเท่ากับร้อยละ 30

¹¹<http://www.sceb.doe.go.th/Documents/SSV/TSEO%20Comm%20Ent%20Seminar%20Presentation%2020140906.pdf>

คุณลักษณะที่ 2: มีความยั่งยืนทางการเงิน มีรายได้หลักจากการดำเนินธุรกิจสินค้า หรือบริการ โดยมีสัดส่วนรายได้หลักมาจากการจำหน่ายสินค้าหรือให้บริการ หรือจากการรับสัญญาดำเนินการโครงการ (commission/ contract) โดยจะต้องมากกว่าหรือเท่ากับร้อยละ 50

คุณลักษณะที่ 3: มีกระบวนการที่เป็นธรรมต่อสังคมและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมมีการจัดการค่าตอบแทนและสวัสดิการอย่างเป็นธรรมต่อพนักงานและเครือข่ายกรณีที่เป็นกิจการจำหน่ายสินค้า กิจการจะต้องมีกระบวนการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การลดใช้สารเคมีของวัตถุดิบหลัก และมีการจัดการขยะและสิ่งที่เหลือจากกระบวนการผลิตอย่างเป็นระบบ และหากเป็นการให้บริการจะต้องเป็นกิจการที่ไม่นำสู่การสร้างผลกระทบทางสังคม และสิ่งแวดล้อมใน

คุณลักษณะที่ 4: มีการนำรายได้ หรือผลกำไรที่ส่วนหนึ่งไปลงทุนซ้ำเพื่อนำสู่โอกาสในการบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ หรือขยายผลกระทบทางสังคมจัดสรรงบลงทุนซ้ำเพื่อขยายกิจการ ซึ่งมีการกำหนดมากกว่าร้อยละ 50 ของผลกำไรสุทธิที่เกิดขึ้น ได้แก่ ค่าต้นทุนสินค้าหรือบริการค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน (เงินเดือน ค่าใช้จ่ายสำนักงาน) ค่าเสื่อมราคา ดอกเบี้ยจ่าย (กรณีกู้ยืมเงิน) โดยไม่รวมส่วนของค่าใช้จ่ายในการจัดกิจกรรมสาธารณประโยชน์ เงินบริจาค ปันผล และ กำไรสะสม และกำหนดนโยบายการปันผล รวมแล้วไม่เกินร้อยละ 30 ของผลกำไรสุทธิที่เกิดขึ้น ยกเว้นกรณีที่กิจการมีการกระจายการถือหุ้นให้กับพนักงานหรือสมาชิก (co-ownership)

คุณลักษณะที่ 5: ดำเนินการอย่างโปร่งใส จัดทำข้อมูลการดำเนินการอย่างเป็นระบบมาตรฐาน ทั้งในด้านการเงิน และผลการดำเนินการ สามารถเปิดเผยให้ตรวจสอบได้โดยหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง

ตารางที่ 2-3: ลักษณะสำคัญของวิสาหกิจเพื่อสังคมของสหราชอาณาจักร และของประเทศไทย

สหราชอาณาจักร	กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ประเทศไทย
<ol style="list-style-type: none"> มีวัตถุประสงค์เพื่อสังคมเป็นเป้าหมายหลักขององค์กรที่ชัดเจน รายได้หลักมาจากการขายสินค้าและบริการ ผลกำไรส่วนใหญ่ต้องนำไปลงทุนตามวัตถุประสงค์มิใช่ปันผลให้ผู้ถือหุ้นหรือเจ้าของ มีความเป็นอิสระ ให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการบริหารงานเพื่อประโยชน์ของสังคม 	<ol style="list-style-type: none"> กิจการที่มีเป้าหมายเพื่อแก้ไขปัญหาสังคม มีผู้รับประโยชน์ มีวิธีสร้างสรรค์การเปลี่ยนแปลงและก่อประโยชน์อย่างชัดเจน มีความยั่งยืนทางการเงิน มีรายได้จากการขายสินค้าและบริการให้กิจการดำเนินไปอย่างยั่งยืน มีกระบวนการติดตามสังคม เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม มีระบบการค่าที่เป็นธรรมต่อผู้ผลิตและผู้บริโภค มีผลกำไรคืนสู่สังคม เมื่อกิจการมีกำไรเงินส่วนใหญ่จะถูกนำไปลงทุนซ้ำในกิจการ เช่น

สหราชอาณาจักร	กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ประเทศไทย
6. เป็นองค์กรอิสระที่มีความน่าเชื่อถือ (Accountable)	พัฒนากระบวนการผลิต พัฒนาผู้ได้รับประโยชน์ หรืออื่นๆ 5. โปร่งใส ตรวจสอบได้ มีการจัดเก็บข้อมูล อย่างเป็นระบบ มีการวิเคราะห์ผลกระทบทางสังคม พร้อมเปิดเผยข้อมูลให้หน่วยงานที่ดูแลตรวจสอบได้

2.7 ตัวอย่างวิสาหกิจเพื่อสังคม/กิจการเพื่อสังคมของประเทศไทย¹²

จากการศึกษาแนวคิดการพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมในประเทศไทยพบว่า มีหลายกิจการที่ปรับตัวมาเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคม/กิจการเพื่อสังคม พบว่า การดำเนินกิจกรรมเพื่อสังคมโดยภาคธุรกิจสามารถส่งผลให้เกิดภาพลักษณ์ขององค์กรที่ดีขึ้น การร่วมมือกันในกิจกรรมเพื่อสังคมขององค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนจะเกิดผลกระทบเชิงบวกมากกว่าได้เสีย¹³ ซึ่งนับตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปัจจุบันมีวิสาหกิจเพื่อสังคม/กิจการเพื่อสังคมที่เติบโตและประสบผลสำเร็จอย่างยั่งยืนให้เห็นเป็นตัวอย่างเช่น¹⁴

- สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน (Population and Community Development Association - PDA) ก่อตั้งโดยนายมีชัย วีระไวทยะ เมื่อปี 2517

- โรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร จังหวัดปราจีนบุรี เป็นโรงพยาบาลของรัฐ ที่ทำการค้นคว้าวิจัยและศึกษาด้านสมุนไพร มีเป้าหมายเพื่อทำให้สมุนไพรเป็นที่ยอมรับของสังคมในวงกว้างจนสามารถใช้เป็นยาทดแทนยาจากต่างประเทศ

- โรงเรียนรุ่งอรุณ เป็นโรงเรียนเอกชนที่ได้รับการรับรองในปี พ.ศ. 2540 เปิดรับนักเรียนตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงมัธยมปลาย มีพระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต) เป็นที่ปรึกษาสูงสุด และมี ศ.นพ. ประเวศ วะสี เป็นประธานคณะกรรมการมูลนิธิโรงเรียน การเรียนการสอนของโรงเรียนเน้นการเรียนรู้แบบองค์รวมโดยมีแนวทางพุทธศาสนาและธรรมชาติเป็นธรรมชาติเป็นพื้นฐานให้นักเรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง

- ประชาไท เป็นหนังสือพิมพ์อิสระบนเว็บไซต์ เกิดขึ้นจากการก่อตั้งของคณะบุคคล ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกวุฒิสภา นักกิจกรรมสังคม นักวิชาการด้านสื่อมวลชน โดยมาจากการริเริ่มของจอห์น อี๊งภากรณ์ สมาชิกวุฒิสภา มีวัตถุประสงค์เพื่อดำเนินการจัดทำเว็บไซต์วารสารข่าวแล

¹² http://ba.soc.swu.ac.th/index.php?option=com_content&view=article&id=10:what-is-se&catid=10:social-enterprise&Itemid=106

¹³ ศักดิ์ดา ศิริภัทรโสภณ. (2558). การศึกษารอบแนวคิดเพื่อการพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมในประเทศไทย

¹⁴ http://ba.soc.swu.ac.th/index.php?option=com_content&view=article&id=10:what-is-se&catid=10:social-enterprise&Itemid=106

- คิวบิกครีเอทีฟ ริเริ่มขึ้นในปี 2545 โดยนักเรียนมัธยมปลาย ปัจจุบันเป็นองค์กรที่เน้นการพัฒนาเยาวชนไทย ใน 3 มิติสำคัญ ได้แก่ ชีวิต การแก้ปัญหา และความคิดสร้างสรรค์ มีอาสาสมัครเข้าร่วมทำงานกว่า 100 คน
- บริษัท สยามบ้านดิน จำกัด เป็นผู้เชี่ยวชาญการออกแบบและสร้างบ้านดินที่เป็นมิตรต่อชีวิตและสิ่งแวดล้อม ดำเนินกิจกรรมภายใต้ อาศรมวงศ์สนธิ มูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป
- บริษัท โคโคบอร์ด จำกัด ประกอบธุรกิจไม้อัดจากเศษวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรและแปรรูปเพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ชาวไร่ชาวนาและสร้างงานสร้างอาชีพแก่ชุมชน
- บริษัท ไทยคราฟท์ แฟร์ เทรด จำกัด ก่อตั้งขึ้นในปี 2535 ทำกิจการค้าหัตถกรรมโดยผู้ผลิตในแต่ละชุมชนทั่วประเทศ เน้นการขายที่ราคาเป็นธรรมกับผู้ซื้อและรับซื้อในค่าแรงที่เหมาะสมกับผู้ผลิต เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตัวเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- โรงเรียนอนันตรักษ์การบริบาล ตั้งอยู่ที่ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีเป้าหมายที่จะสร้างบุคลากรที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญทางด้านสุขภาพ เพื่อออกไปช่วยเหลือสังคม

2.8 รูปแบบของวิสาหกิจเพื่อสังคม (Typological model)¹⁵

ในการจัดกลุ่มวิสาหกิจเพื่อสังคมให้เห็นลักษณะร่วมกัน พบว่า ศาสตราจารย์ ดร. โมฮัมมัด ยูนูส ได้กำหนดธุรกิจเพื่อสังคม ออกเป็น 2 รูปแบบ คือ

รูปแบบที่ 1 เป็นธุรกิจที่เน้นการสร้างประโยชน์โดยตรงกับกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการแก้ไขปัญหาทางสังคม จึงเน้นไปที่สินค้าหรือบริการในราคาต่ำหรือราคาที่เหมาะสม

รูปแบบที่ 2 ที่เป็นธุรกิจที่ถือครองกรรมสิทธิ์โดยกลุ่มเป้าหมายที่ยากจนดังนั้นจึงสามารถเน้นการสร้างผลกำไรได้อย่างเต็มที่

นอกจากการพิจารณาตามประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแล้ว หากนำมามุมมองของโมเดลทางธุรกิจมาเป็นหลัก จะพบว่า วิสาหกิจเพื่อสังคมมีรูปแบบที่แตกต่างกันอย่างมีนัยยะสำคัญ โดยสามารถจำแนกวิสาหกิจเพื่อสังคมออกได้เป็น 5 ลักษณะ ได้แก่

1) โมเดลที่เน้นการสร้างหน่วยธุรกิจที่มีรายได้สูง เพื่อนำกำไรไปช่วยเหลืองานหรือกิจกรรมทางสังคม (Plough-back-profit model) ตัวธุรกิจไม่ต้องสร้างผลกระทบทางสังคมโดยตรงและไม่จำเป็นต้องสร้างผลกระทบทางสังคมโดยตรง และไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องโดยตรงกับกิจกรรมทางสังคมที่ไปช่วยเหลือ เช่น กรณีร้านอาหาร Cabbages & Condoms ของคุณมีชัย วีระไวทยะ

2) โมเดลธุรกิจที่เน้นการขายสินค้า/บริการในตลาดปกติ เพื่อนำผลกำไรไปสนับสนุนสินค้า/บริการให้กับกลุ่มที่อยู่ฐานล่างของสังคม (Cross-subsidy model) เช่น กรณีของกรามีน-दानอนที่ผลิตโยเกิร์ตขายคนในเมืองเพื่อให้มีส่วนต่างกำไรไปช่วยให้โยเกิร์ตที่ขายในชนบทมีราคาถูก คนยากจนสามารถซื้อบริโภคเองได้ หรือกิจการที่ใช้โมเดล One for One คือทุกสินค้าที่ถูกซื้อจะมีการบริจาคฟรี 1 ชิ้นให้กับกลุ่มคนด้อย

¹⁵ รายงานการศึกษาวิจัย เรื่อง “วิสาหกิจเพื่อสังคม” (Social Enterprise) และร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม http://library2.parliament.go.th/giventake/content_nrc2557/d020958-01.pdf

โอกาสที่เป็นกลุ่มเป้าหมายทางสังคมของกิจการ โมเดลนี้ถูกใช้การอย่างแพร่หลาย เช่น รองเท้า TOMS SHOES (Friends of Toms)

3) โมเดลธุรกิจที่เน้นไปที่การสร้างผลกระทบทางสังคมผ่านกระบวนการ และ สินค้า/บริการ ของกิจการเอง (Social needs model) ได้แก่ กิจการที่จำหน่ายสินค้าหรือให้บริการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม อินทรีย์ การค้าที่เป็นธรรม ตัวอย่างของกรณี เช่น เลมอนฟาร์ม มูลนิธิโรงพยาบาลอภัยเบศร์ บริษัทนวัตกรรมชาวบ้าน

4) โมเดลธุรกิจที่ถือครองโดยผู้ด้อยโอกาสหรือกลุ่มชายขอบ (Beneficiaries-owned model) เช่น ธนาคารกรามีน (ถือหุ้นส่วนใหญ่โดยคนฝากเงินที่เป็นคนยากจน) กิจการ TRY ARM (ถือหุ้นร่วมกันโดยกลุ่มคนที่ถูกเลิกจ้างอย่างไม่เป็นธรรมจากบริษัทชุดชั้นในสตรี)

5) โมเดลธุรกิจที่ขายผลิตภัณฑ์หรือให้บริการปกติในระบบตลาดแต่เน้นการจ้างงานผู้ด้อยโอกาส เป็นหลักในโครงสร้างองค์กร (Work Integration model) เช่น กิจการ Call center ของมูลนิธิเพื่อการพัฒนาคนพิการมหาไถ่ (พนักงานทั้งหมดเป็นคนพิการ)

2.9 ปัจจัยความสำเร็จของกิจการเพื่อสังคม¹⁶

ปัจจัยหลักที่มีส่วนสำคัญที่ทำให้การดำเนินกิจการเพื่อสังคมประสบผลสำเร็จ ประกอบด้วย 8 ประการ ได้แก่

1. ความเป็นผู้ประกอบการทางสังคม (Social Entrepreneurship) ผู้ประกอบการทางสังคมเป็นผู้ให้กำเนิดและผลักดันให้ SE ประสบความสำเร็จ เพราะ SE ก็คือธุรกิจที่มี เป้าหมายหลักในทางสังคม จึงจำเป็นต้องอาศัยผู้นำที่มีทักษะในการขับเคลื่อนธุรกิจ รวมทั้งมีความมุ่งมั่นที่จะแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคมไปพร้อมกัน
2. เป้าหมายทางสังคม (Social Mission) “ภารกิจทางสังคม” เป็นหนึ่งในภารกิจที่สำคัญที่สุดนอกเหนือจากการดำเนินธุรกิจด้วย เพราะกิจการเพื่อ สังคมนั้นเกิดขึ้นมาเพื่อใช้ธุรกิจในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคมการกำหนดภารกิจทางสังคมจึงเป็น ขั้นตอนสำคัญและเป็นจุดเริ่มต้นของการกำหนดทิศทางการดำเนินงานของ SE
3. นวัตกรรมกรรมทางสังคม (Social Innovation) ในฐานะที่ SE มุ่งสร้างความเปลี่ยนแปลงเชิงบวกให้กับสังคม SE จึงไม่อาจปฏิบัติงานให้บรรลุผลสำเร็จด้วย วิธีการและแนวคิดทางธุรกิจทั่วไปได้ ความคิดสร้างสรรค์ของผู้ประกอบการที่ปรากฏในรูปของนวัตกรรม ทางสังคม จึงเป็นเสมือน “คานงัด” เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงได้อย่างแท้จริง
4. ชีตความสามารถทางการแข่งขัน (Competitive Advantage) ชีตความสามารถในการแข่งขันทางธุรกิจ ช่วยให้ SE มีประสิทธิภาพ (Efficiency) และประสิทธิผล (Productivity) ในธุรกิจ และสามารถแข่งขันได้ ทำให้มีรายได้หล่อเลี้ยงภารกิจทางสังคมต่อไป รวมถึง สามารถขยายกิจการเพื่อสร้างผลการดำเนินงานให้เพิ่มมากขึ้นได้

¹⁶ <http://www.makemoneyclub.com/newnip/images/pdf/nip22/NIPDoc20140424x01.pdf>

5. การเชื่อมสัมพันธ์กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Engagement) การดำเนินงานของ SE ต้องมีการเชื่อมโยง (Engage) กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ทุกประเภท เพื่อให้ทราบว่าบุคคลดังกล่าวมีความสำคัญกับการดำเนินธุรกิจขององค์กรอย่างไร และนำข้อมูลเหล่านั้นไปใช้ในการบริหารงานอย่างรับผิดชอบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมด
6. ความเป็นเจ้าของและมีส่วนร่วมของสังคม (Social Ownership) SE ควรสร้างความเป็นเจ้าของให้แก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (Inclusive Ownership) เพื่อให้ทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนกิจการอย่างแท้จริง การสร้างความเป็นเจ้าของและมีส่วนร่วมให้แก่ชุมชนหรือสังคมภายนอก ช่วยให้ SE สามารถรักษาภารกิจด้านทางสังคมให้ยั่งยืนต่อไป และสามารถทำงานโดยได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายในสังคม
7. ความสามารถในการขยายกิจการ (Scalability) นอกเหนือจากการทำกำไรและการรักษากิจการให้อยู่รอดแล้ว วัตถุประสงค์ของ SE ยังต้องรวมไปถึงการ ขยายกิจการให้เติบโตต่อไป ทั้งในด้านธุรกิจและการดำเนินงานทางสังคม
8. ผลสัมฤทธิ์ทางสังคม (Social Impact) ผลสัมฤทธิ์ทางสังคม หมายถึงผลสัมฤทธิ์ที่เกิดจากการประกอบกิจการเพื่อสังคม ซึ่งประเมินได้จากการ เปลี่ยนแปลงแก้ไขประเด็นหรือปัญหาทางสังคมที่เกิดขึ้นจริง โดยผลสัมฤทธิ์ดังกล่าวจำเป็นต้องมีผลกระทบ (Impact) ที่มีความยั่งยืนในตัวอย่างเพียงพอ

แผนภาพที่ 2-5 แสดงปัจจัยความสำเร็จของกิจการเพื่อสังคม

2.10 สรุป

ในบทนี้ได้นำเสนอแนวคิด/ทฤษฎีเกี่ยวกับกิจการเพื่อสังคม ซึ่งจะให้เห็นถึงคุณลักษณะขององค์กรที่เป็นกิจการเพื่อสังคม ทั้งในกรณีของต่างประเทศและประเทศไทย รูปแบบของวิสาหกิจเพื่อสังคมและปัจจัยความสำเร็จในการดำเนินวิสาหกิจเพื่อสังคม สำหรับในบทต่อไปจะได้นำเสนอผลการศึกษาดูงานเกี่ยวกับกิจการเพื่อสังคม ณ สาธารณรัฐสิงคโปร์